

Наташа С. Филиповић¹

Основна школа „Вук Караџић“, Печењевце

Филозофски факултет у Нишу

Докторске академске студије страних филологија

<https://orcid.org/0009-0002-8581-1226>

РАЗВОЈ ВЕШТИНЕ ГОВОРА У НАСТАВИ ЕНГЛЕСКОГ ЈЕЗИКА УЗ ПРИМЕНУ ДИГИТАЛНИХ ТЕХНОЛОГИЈА У КОМБИНОВАНИМ ОДЕЉЕЊИМА НИЖИХ РАЗРЕДА ОСНОВНЕ ШКОЛЕ

Будући да се сматра да је настава у комбинованим одељењима захтевнији облик рада у односу на наставу у једноразредним одељењима, циљ овог рада је испитати да ли су школе у којима се настава енглеског језика изводи у комбинованим одељењима опремљене дигиталним технологијама, а затим утврдити могућност развијања и усвајања вештине говора на енглеском језику уз примену дигиталних технологија у оваквим одељењима. У ту сврху спровели смо испитивање путем упитника у коме је учествовао 51 испитаник. Испитани су наставници који предају енглески језик у комбинованим одељењима. Резултати овог истраживања показали су да су комбинована одељења прилично добро опремљена дигиталним технологијама, да се, по мишљењу наставника, вештина говора на енглеском језику може у довољној мери развијати и усвајати уз примену дигиталних технологија, те да се као активност којом се највише може подстицати развој вештине говора уз примену дигиталних технологија издваја слушање дијалога и понављање, односно глума. Оно што се показало као главни недостатак јесте ограниченост наставе енглеског језика у овим одељењима због једнообразног плана и програма који је истоветан за све школе и од кога се не би требало много одступати. Осим тога, као недостатак се издваја и недовољно времена да би се спровеле све активности на часу.

Кључне речи: настава енглеског језика, комбинована одељења, нижи разреди основне школе, примена дигиталних технологија, усвајање вештине говора

1. Увод

Рад у комбинованим одељењима у основним школама у Србији има дугу традицију. Према Закону о основном образовању и васпитању (2021) једно комбиновано одељење основне школе могу чинити два, три или сва четири нижа разреда у коме наставу изводи један наставник, односно учитељ. Комбинована одељења² формирају се у оним школама у којима се, из различитих разлога, смањује број уче-

¹ n.filipovic-19616@filfak.ni.ac.rs

² На основу Стручног упутства за формирање одељења МПРС (2022/2023), комбиновано одељење састављено од два разреда може имати до 15 ученика, а одељење од три или четири разреда до 10 ученика.

ника, а то су најчешће школе у малим, недовољно развијеним, сеоским срединама. Чланом 9 истог Закона (2021) истиче се да је основни задатак школе да омогући квалитетно образовање и васпитање за свако дете и ученика, под једнаким условима, без обзира на то где се школа налази, односно где се образовање и васпитање одвија. С тим у вези, желели смо да дознамо да ли се настава енглеског језика у оваквим одељењима одвија под приближно једнаким условима као настава у једно-разредним одељењима, те да ли су одељења опремљена дигиталним технологијама, као и то да ли се вештина говора, као вештина коју је најтеже усвојити (LIONG I ANMADI 2017: 34), у оваквим одељењима може усвајати уз примену дигиталних технологија с обзиром на специфичност рада са два или више разреда у једној учионици. Премда основе сваког истраживања чини упознавање са досадашњом литературом и претходним истраживањима, у фази претраживања нисмо наишли на објављен научноистраживачки, нити стручни рад о настави енглеског језика у комбинованим одељењима у Републици Србији. Постоје само радови који се односе на рад учитеља у комбинованим одељењима (в. RADEVIĆ 2008; RAJČEVIĆ 2014; ŠPIJUNOVIĆ 1998).

Иако се постојећа литература односи на рад учитеља у комбинованим одељењима, водили смо се њоме како бисмо стекли увид у процес наставе у комбинованим одељењима, те главне недостатке процеса наставе у оваквим одељењима. Наиме, Вилотијевић (2000: 316) као главне недостатке у овим одељењима наводи материјално-техничке, односно недовољну опремљеност комбинованих одељења дидактичким и техничким материјалима, али и отежану организацију образовно-васпитног рада у оваквим одељењима. Када се говори о отежаној организацији рада мисли се на план и програм наставе дефинисан Законом (2021) као јединствен за све основне школе. То значи да наставник који изводи наставу у једноразредном одељењу и наставник који изводи наставу у комбинованом одељењу, од два, три или четири разреда, мора испоштовати исти план и програм дефинисан Законом (2021). Осим овог недостатка, наводи се и проблем „тихог“ рада, а то значи да ће наставник за време једног часа од 45 минута упослити ученике једног разреда да раде неке задатке, док ће се он за то време посветити ученицима другог разреда (у истој учионици) (VILOTIJEVIĆ 2000: 319).

С обзиром на наведене специфичности рада у комбинованом одељењу, а и на чињеницу да претходна истраживања када је реч о настави енглеског језика у комбинованим одељењима не постоје, бар не објављена, наше истраживање би представљало полазну основу за даља истраживања у овој недовољно истраженој области. Поред тога, пружило би нам увид у реално стање оваквих одељења у погледу техничке и дидактичке опремљености, и, на крају, могућности усвајања језичких вештина, посебно вештине говора, односно одвијања процеса наставе енглеског језика у оваквим одељењима.

У вези са тим, главни циљ овог истраживања је утврђивање доступности дигиталних технологија наставницима и ученицима у комбинованим одељењима нижих разреда основе школе, испитивање могућности развијања и усвајања свих језичких вештина, а посебно вештине говора на енглеском језику уз примену дигиталних технологија. Поред тога, хтели смо да стекнемо и увид у ставове и мишљења

наставника о предностима и недостацима наставе језика у комбинованим одељењима, односно који су њихови предлози за побољшање развоја вештине говора у таквим одељењима уз примену дигиталних технологија.

2. Теоријска разматрања

2.1. Вештина говора на енглеском језику код ученика нижих разреда

Четири основне језичке вештине, слушање, читање, говор и писање, неизоставни су делови наставе језика (DERANDŽIK 2018: 166). Међутим, вештина говора сматра се најтежом вештином када је у питању учење страног језика (LIONG I ANMADI 2017: 34).

Како у нашем раду говоримо о ученицима нижих разреда, а то су ученици од 7 до 11 година, треба поћи од тога да млађи ученици усвајају језик, а посебно изговор, лакше од старијих. Још су се Пијаже, Виготски, Елис и многи други (в. PIJAŽE 1959; VIGOTSKI 1986; ELIS 1985) бавили проучавањем фаза кроз које пролази дете у развоју, а које утичу и на дететово разумевање света, самим тим и на усвајање и учење језика. На основу њихових когнитивних способности и могућности разумевања и продуковања говора, неопходно је истаћи које то активности и технике у настави енглеског језика треба смењивати код подучавања млађих ученика. Стога, Матић (2015:110) предлаже седам принципа које треба узети у обзир при осмишљавању активности за млађе ученике како би подстакли усвајање вештине говора на енглеском језику:

1. Изградити активности у учионици на енглеском језику;
2. Користити говорне активности које одражавају комуникацију из стварног живота;
3. Користити говорне активности које одговарају когнитивном развоју деце;
4. Користити различите активности како би се побољшала и тачност и течност у говору;
5. Изградити интеракцију у учионици дајући ученицима много могућности да сви подједнако учествују;
6. Одржавати говорно окружење активним – не исправљати грешке стално;
7. Научити своје ученике стратегијама успешне двосмерне комуникације на страном језику.

Да бисмо дошли до конкретних примера активности којима се код млађих ученика може подстицати вештина говора на енглеском језику, осврнућемо се на предлоге Фитрије (2013) и Маријентијеве, Ганија и сарадника (MARIJENTI, GANI i dr. 2021: 385) у чијим радовима су предложене неке од следећих активности: дискусије, играње улога (енгл. *role-play*), симулације, попуњавање празнина (енгл. *information gap*), генерисање идеја (енгл. *brainstorming*), причање прича (енгл. *storytelling*), интервјуисање, допуњавање приче (енгл. *story completion*), извештавање, игра флеш-картицама, приповедање на основу слика, описивање слика и проналажење разлике. Оно што је најбитније за успешно усвајање страног језика код млађих ученика јесте створити што креативније начине за учење језика (VULONDARI,

RATMININGZI i dr. 2020: 230–231).

Међутим, да би један наставник одредио које ће активности уводити на часовима како би код млађих ученика подстицао развој вештине говора на енглеском језику, неопходно је размотрити не само нивое знања ученика, њихове могућности и способности, исходе који се очекују након спроведене активности, већ и ресурсе, односно којим средствима се располаже како би се исте активности оствариле (SUBAN 2021: 44). Основно средство за подучавање језика јесте уџбеник који прати план и програм наставе за одређени узраст ученика, односно разред. Осим уџбеника, наставницима су на располагању додатни материјали као што су флеш-картице, постери и компакт-дискови, али и могућност примене дигиталних технологија, те дигиталних уџбеника. Пре него што се осврнемо на примену дигиталних технологија на часовима енглеског језика, битно је напоменути да коришћење уџбеника као основног средства за подучавање језика у комбинованом одељењу подразумева употребу два или више уџбеника у току једног наставног часа у зависности од тога да ли је то комбиновано одељење од два, три или четири разреда.

2.2. Примена дигиталних технологија у усвајању енглеског језика у комбинованим одељењима

Сама појава и све већа заступљеност дигиталних технологија на свим пољима, па и у самом школском систему и наставном процесу, позитивно је утицала на развој готово свих вештина учења код ученика и повећањем мотивације за учењем. На основу спроведених и објављених истраживања (LESTRIJANA I VIDODO 2018; SMAJLA 2022; MUDRA 2020), примена дигиталних технологија³ на часовима страних језика дала је позитивне резултате при усвајању језичких вештина код ученика.

Како Лестријана и Видодо (2018: 490) истичу, ученици могу да вежбају енглески језик на креативне начине уз помоћ дигиталних прича. Мудра (2020: 4) такође наводи да су предности које нам пружа употреба дигиталних технологија на часовима вишеструке, а да се највише огледају у побољшању свих вештина код учења језика. Међутим, овај истраживач (2020: 14–20) говори и о проблемима који се могу јавити и које не треба занемарити када говоримо о настави уз примену дигиталних технологија, а то су: отежани приступ интернету, сложеност дигиталних технологија која није прилагођена нивоима разумевања код млађих ученика и недостатак искуства наставника за примену дигиталне технологије у подучавању језика.

С обзиром и на горепоменућу ограниченост наставе енглеског језика планом и програмом који се треба пратити у школама, а и чињеницом да се ради о ученицима млађег узраста који још увек нису овладали комплекснијим апликацијама и техникама које пружају дигиталне технологије, у овоме раду фокусирали смо се на конкретну употребу не толико компликованог садржаја применом дигиталних технологија за учење језика. Наиме, фокусирали смо се на испитивање свих оних

³ Под дигиталним технологијама подразумевамо информационо-комуникационе технологије, електронске, и дигиталне уређаје (рачунаре, лаптопове, паметне телефоне, таблете, дигиталне уџбенике, интернет).

активности којима се може подстицати развој вештине говора на енглеском језику (дискусије, играње улога, симулације, попуњавање празнина, генерисање идеја, причање прича, интервјуисање, допуњавање прича, извештавање, игра флеш-картицама, приповедање на основу слика, описивање слика и проналажење разлике) и које од њих се могу остваривати уз примену дигиталних технологија.

Ахмади (2018) наводи да би видео снимцима лекција из уџбеника или одговарајућим дигиталним уџбеницима, наставник у комбинованом одељењу имао више времена да се посвети ученицима којима је потребна додатна подршка у раду, или једном од разреда са којима треба да обради или утврди сложенију наставну јединицу.

Стога, можемо рећи да би примена дигиталних технологија у подучавању енглеског језика дефинитивно олакшала рад у комбинованом одељењу, резултирајући успешним учењем за све ученике, јер би се на тај начин наставник могао посветити ученицима којима је потребна додатна помоћ у учењу и објашњавању тежих задатака, док би неки ученици могли уз примену дигиталних технологија да самостално слушају, гледају или интерактивно вежбају одређене задатке на енглеском језику.

3. Емпиријско истраживање

С обзиром на то да о теми настава енглеског језика у комбинованим одељењима нижих разреда основне школе нема претходних истраживања, можемо рећи, да је поред основне (енгл. *basic/fundamental*) и примењене (енгл. *applied*), ово и експлоративна студија јер нам је неопходно да прикупимо полазне податке.

Примарни циљ овог истраживања је утврђивање доступности дигиталних технологија наставницима и ученицима у комбинованим одељењима нижих разреда основне школе, као и испитивање могућности развијања и усвајања језичких вештина, а посебно вештине говора на енглеском језику уз примену дигиталних технологија. Поред тога, специфичан циљ јесте анализа ставова и мишљења наставника о предностима и недостацима наставе језика у комбинованим одељењима, односно који су њихови предлози за побољшање усвајања вештине говора у таквим одељењима уз примену дигиталних технологија.

У складу са дефинисаним циљевима истраживања, постављају се следећа истраживачка питања:

- 1) Да ли су комбинована одељења основних школа опремљена дигиталним технологијама, односно да ли су ученицима и наставницима у овим одељењима доступне дигиталне технологије?
- 2) Да ли се вештина говора у комбинованим одељењима основних школа може развијати и усвајати уз примену дигиталних технологија?
- 3) На који начин се вештина говора може развијати и усвајати уз примену дигиталних технологија у комбинованим одељењима?
- 4) На који начин се може побољшати развијање и усвајање језичких вештина, а посебно вештине говора уз примену дигиталних технологија у комбинованим одељењима основне школе?

Поступак прикупљања података у овом истраживању био је испитивање укупно 51 наставника енглеског језика који ради у комбинованим одељењима. Као инструмент истраживања коришћен је упитник. Упитник је креиран у апликацији Гугл формс (*Google forms*), састојао се од укупно петнаест питања, од којих су четрнаест питања била питања затвореног типа, док је петнаесто питање дато као питање отвореног типа у коме су испитани наставници могли да дају своје мишљење о предностима и недостацима наставе језика у комбинованом одељењу, односно свој предлог о томе како побољшати развој вештине говора уз примену дигиталних технологија у комбинованом одељењу. Истраживање је спроведено током фебруара и марта 2023. године, а сви прикупљени подаци су дескриптивно објашњени и представљени помоћу табела, односно коришћен је квантитативни метод. На овај начин ће добијени подаци бити јасни и прегледни.

3.1. Резултати истраживања и дискусија

Као што смо већ поменули, у овом истраживању испитивани су наставници који раде у комбинованим одељењима. У вези са тим, испитали смо колико година су ти наставници радили у једноразредном одељењу, а колико година у комбинованом одељењу (в. Табела 1).

Табела 1. Просечан број година радној искусња наставника енглеског језика у једноразредним одељењима и просечан број година радној искусња њихових наставника енглеског језика у комбинованим одељењима

Број година	Радно искуство у настави енглеског језика у једноразредним одељењима		Радно искуство у настави енглеског језика у комбинованим одељењима	
	бројчано	процентуално	бројчано	процентуално
1 до 5	7	13,7%	23	45,1%
6 до 10	7	13,7%	11	21,6%
11 до 15	17	33,3%	11	21,6%
16 до 20	15	29,4%	6	8%
21 и више	5	9,8%	0	0%

На основу података у Табели 1, можемо закључити да је просечан број година рада наставника енглеског језика који су учествовали у овом истраживању од 11 до 15 и од 16 до 20 година, а када су у питању године радног искуства у настави страног језика у комбинованим одељењима приметно је да велики број испитаника има од 1 до 5, чак њих 23 (45,1%), док ниједан од њих нема преко 21 године рада у комбинованим одељењима.

Можемо рећи да је рад за једног наставника можда не тако тежак са два разреда, али када једно одељење чини три или четири разреда за један наставни час од 45 минута извести план и одржати час по једнообразном програму како бисмо то чинили у одељењу са једним разредом није тако једноставно. У вези са тим хтели смо да добијемо увид у то колики проценат наставника који учествују у овом ис-

траживању ради у комбинованим одељењима са два, три или четири разреда.

Табела 2. Број наставника који раде са два, са три и са четири разреда у једном комбинованом одељењу

Број разреда у једном комбинованом одељењу	Број испитаника који раде у комбинованом одељењу	
	бројчано	процентуално
2	27	52,9%
3	13	25,5%
4	11	21,6 %

На основу приказа у Табели 2 можемо закључити да највећи број наставника у овом истраживању ради са два разреда у комбинованом одељењу, али не треба занемарити чињеницу да и 25,5% њих ради са три и 21,6% њих ради са чак четири разреда у једном одељењу.

Даљим током истраживања (питањем број 4) хтели смо да стекнемо увид у то и које уџбенике користе наставници у овом истраживању, водећи се горенаведеним тврдњама да је уџбеник основно наставно средство, а у складу са *Законом о уџбеницима* (2018). Такође, на основу члана 34. овог Закона (2018) у свим одељењима истог разреда, исте школе, за исти предмет по правилу се користи исти уџбеник једног издавача. Ова ставка представља проблем у комбинованим одељењима где за сваки разред треба да постоји уџбеник, што значи да би у комбинованом одељењу од четири разреда постојала четири уџбеника по којима треба радити. С тим у вези, у Табели 3 дат је детаљан приказ уџбеника који наставници у комбинованом одељењу користе као основно средство.

Табела 3. Прејеглед уџбеника који се користе за наставу енглеској језика у комбинованим одељењима изражен бројчано и процентуално

Назив уџбеника	Family and friends	Smiles	Super minds	Playway to English	Easy	Smart Junior	Happy House	Happy Street	Project 1	New English	Discover English
Просечан број наставника	20	7	3	5	3	2	2	2	2	3	2
	39,2%	13,7%	5,9%	9,8%	5,9%	3,9%	3,9%	3,9%	3,9%	5,9%	3,9%

Осврћући се на добијене податаке можемо закључити да имамо обиље издавача и уџбеника који се користе као основна наставна средства у учењу енглеског језика. Највећи број наставника у овом истраживању, њих 39,2% користи уџбенике *Family*

and friends – издавача Нови Логос, *Smiles* – издавача Фреска њих 13,7%, док су остали уџбеници много мање заступљени.

Као пето битно питање издвојили смо опремљеност комбинованих одељења школе дигиталним технологијама, док смо шестим питањем желели да испитамо и којим видом (уколико јесте) дигиталне технологије је одређена школа опремљена.

Табела 4. *Опремљеност школа у којима се наставља енглеског језика изводи у комбинованим одељењима дигиталним технологијама*

	Број школа	Вид дигиталне опреме	
Опремљено је	43 (84,3%)	Један рачунар у учионици	40 (90,9%)
		Више од једног рачунара у учионици	4 (9,1%)
		Пројектор који можете користити у учионици	30 (68,2%)
		Интернет конекција која је доступна само наставницима	22 (50%)
		Интернет конекција која је доступна и наставницима и ученицима	12 (27,3%)
Није опремљено	8 (15,7%)	Интерактивна табла	5 (11,4%)

На основу добијених података приказаних у Табели 4 можемо видети да ситуација није тако лоша и да је опремљеност школа у којима раде наставници у комбинованим одељењима прилична, с обзиром да је 43 (84,3%) од 51 наставника дало потврдан одговор, а само њих 8 (15,7%) негативан. Другим речима, 84,3% школа у којима се изводи настава у комбинованим одељењима јесте опремљено дигиталном технологијом, док свега 15,7% није опремљено никаквим видом дигиталне технологије.

С обзиром на чињеницу да је 84,3% школа опремљено неким видом дигиталних технологија, наредна два питања (7 и 8) тицала су се доступности дигиталних технологија ученицима, а које они могу користити на часу за потребе учења енглеског језика.

Табела 5. *Преглед одређених видова дигиталне технологије којима се ученици могу служити на часовима за потребе учења енглеског језика у комбинованом одељењу*

	Број ученика	Вид дигиталне технологије	
У могућности су да користе дигиталне технологије	35 (68,6%)	Рачунар	18 (51,1%)
		Таблет	12 (34,4%)
		Мобилни телефон	2 (5,7%)
		Остало: интерактивна табла	1 (3,1%)
		Остало: зависи од одељења до одељења	2 (5,7%)

Нису у могућности да користе дигиталне технологије	16 (38,4%)
--	---------------

Од укупног броја испитаника, њих 35 (68,6%) потврдило је да ученици имају могућност да користе неки вид дигиталне технологије, док 16 (38,4%) њих истиче да ученици немају могућност коришћења ниједног вида дигиталне технологије за потребе наставе. Можемо закључити да највећи број ученика у овом истраживању може да користи рачунар, затим и таблет, док са мобилним телефон то није случај, што може бити последица забране коришћења мобилних телефона у појединим школама.

Са појавом вируса *Covid-19* и пандемије која нас је задесила пре три године, сви они који раде у настави били су принуђени да часове држе онлајн. Тако је већина наставника користила неке од дигиталних платформи за подучавање језика. С тим у вези, питањем број 9, хтели смо да дознамо да ли по повратку у учионице неки од наставника још увек користе платформе за подучавање јер су се показале као врло добар алат за креативније подучавање многих предмета, па и страног језика, а питањем број 10 и које су то платформе, уколико је одговор на питање 9 био потврдан.

Табела 6. Употреба дигиталних платформи за подучавање енглеског језика у комбинованим одељењима

	Број наставника	Дигитална платформа	
Користи	23 (31,4%)	Мудл (енгл. Moodle)	0 (0%)
		Гугл учионица (енгл. Google Classroom)	22 (84,6%)
		Мајкрософт Тимс (енгл. Microsoft Teams)	3 (11,5%)
		Остало: Издавачке платформе	1 (3,8%)
Понекад користи	12 (23,5%)		
Не користи	16 (45,1%)		

На основу података из Табеле 6 видимо да само 31,4% испитаника користи неку од дигиталних платформи, 23,5% понекад користи, а 45,1% не користи дигиталне платформе за подучавање.

У једанаестом и дванаестом питању осврнули смо се на испитивање вештина, односно у којој мери наставници могу код ученика да развијају вештине читања, писања, слушања и говора на енглеском језику у комбинованом одељењу уз примену дигиталних технологија и у којој мери ти ученици, по мишљењу наставника, могу да усвоје те вештине на тај начин. За одговоре на ова питања је коришће-

на Ликертова скала као најпогоднији инструмент.

Табела 7. *Стејен/ оцена могућности развијања језичких вештина уз примену дигиталне технологије у комбинованом одељењу и стејен/ оцена могућности ученика да усвоје језичке вештине уз примену дигиталне технологије у комбинованом одељењу*

Оцена могућности	1 - нимало	2 - мало	3 - довољно	4 - много	5 - веома много
развија вештина					
Читање	2	12	26	9	2
Писање	6	15	23	6	1
Слушање	1	7	19	12	11
Говор	2	12	17	12	8
Оцена могућности усвајања					
вештина	1 - нимало	2 - мало	3 - довољно	4 - много	5 - веома много
Читање	2	11	26	9	2
Писање	5	17	23	3	2
Слушање	2	9	20	12	7
Говор	1	13	20	9	7

На основу добијених резултата приказаних у Табели 8 можемо закључити да су испитаници дали приближно исте вредности, односно оцене и код могућности развијања и код могућности усвајања језичких вештина и да се највећи број њих одлучивао за оцену 3, а то је да у довољној мери наставници могу да развијају, а ученици да усвајају вештине читања, писања, слушања и говора на енглеском језику уз примену дигиталних технологија у комбинованом одељењу.

Тринаесто по реду питање тицало се одабира активности којима се вештина говора на енглеском језику уз примену дигиталних технологија у комбинованом одељењу може највише развијати.

Табела 8. *Активности којима се може подстицајти развој вештине говора на енглеском језику уз примену дигиталних технологија у комбинованим одељењима*

Активности	Број наставника који сматра ову активност значајном за подстицање вештине говора	Процент наставника који сматра ову активност значајном за подстицање вештине говора
Слушањем дијалога и понављањем/глумом	42	82,4%
Певањем песмица	40	78,4%
Приказом слика које ученици касније описују	23	45,1%

Играњем квизова	29	56,9%
Приказом различитих видео снимака или аудио записа које ученици касније препричавају	29	56,9%
Одговарањем на питања о видео снимку или аудио запису који су претходно гледали/ слушали	38	74,5%

Као што се види у Табели 8, а будући да су у питању ученици од првог до четвртог разреда, највећи број наставника у овом истраживању, њих 42 (82,4%) од 51 означило је да сматра да је најбољи начин за развој вештине говора уз примену дигиталних технологија слушање дијалога и понављање, односно глума дијалога на нивоу одељења што је ученицима овог узраста свакако занимљива активност. Ондама после ове активности јесте активност учења и певања песмица коју је истакло њих 40 (78,4%) од 51, док је гледање видео записа или слушање аудио записа и давање одговора на питања о томе шта су видели/чули на трећем месту као добар начин развоја вештине говора којим се уједно вежба и меморизација речи или фраза. Четврто и пето место деле активности игра квизова и приказ видео снимака или аудио записа које би ученици требало да препричу након гледања/слушања. И на крају, као последња активност наводи се приказ слика које ученици описују речима. На основу ових података не можемо рећи да нека активност неће у великој мери дати могућност за развој говора, јер се у комбинованим одељењима, како смо већ рекли, ради са више разреда, а то значи више узраста којима треба пролагођавати активности. Ипак, можемо рећи да је, на основу података у овом истраживању, глума активност која се показала као најпродуктивнија, јер се тиме ученици активирају и аудитивно и визуелно и физички, што је предочено и у одељку Теоријска разматрања.

Претпоследње питање у упитнику, питање број 14, односило се на могућност реализације четрдесетпетоминутног часа уз примену дигиталних технологија (в. Табела 9) где је велики број испитаника, њих 52%, изјавио да нема довољно времена да оствари све активности на часу, 32% њих понекад има времена да оствари све активности на часу и свега 12 % њих има довољно времена да оствари све активности на часу.

Табела 9. Процентуални и бројчани приказ времена за остваривање свих активности на часовима енглеског језика у комбинованим одељењима уз примену дигиталних технологија

Наставници који имају довољно времена	Наставници који понекад имају довољно времена	Наставници који немају довољно времена
12 %	36 %	52 %
6	18	26

Последње питање у упитнику, питање број 15, било је питање отвореног типа где су наставници могли да дају предлоге за постизање бољих резултата у говору ученика у оквиру наставе енглеског језика у комбинованим одељењима уз примену дигиталних технологија. Пре него што истакнемо одговоре који су дати на ово питање, односно добијене резултате, морамо истаћи да је одређени број наставника (њих 11) дао одговоре за побољшање наставе у комбинованим одељењима у општем смислу. Конкретније, испитаници су се водили искуством на основу којег сматрају да наставу у комбинованим одељењима треба побољшати у многим аспектима, не само код усвајања вештине говора у настави у комбинованим одељењима уз примену дигиталне технологије. Њих 10 нема предлог, не зна, или се још увек пита на који начин би се могао побољшати рад у комбинованом одељењу. Мали број њих (два испитаника) сматра да оно што је обухваћено упитником заправо даје предлог за постизање бољих резултата рада у комбинованим одељењима, односно слажу се са великим бројем колега (14 њих) који су истакли да је за рад у комбинованом одељењу, пре свега, неопходно укинути план и програм по коме се тренутно ради. Они такође сматрају да је потребно повећати број недељних часова страног језика у комбинованом одељењу бар за један више у односу на садашњих два. Осим овог предлога иста група испитаника у свом образлагању предлога за побољшање наставе у комбинованим одељењима истакла је да су и уџбеници захтевни и да се нема времена да се обради све што је дато, било са или без употребе дигиталних технологија, поготово за одељење у коме су три или четири разреда. Поред ових испитаника, њих шесторо сложило се да је тим одељењима потребна опрема у виду рачунара за сваког ученика, интернет конекција и, по могућству, слушалице, односно да је добро имати језички кабинет. Шесторо њих сматра да треба укинути комбинована одељења, односно да не треба спајати разреде колико год мало ученика буде уписано.

Осморо њих дало је следеће предлоге који се односе конкретно на побољшање усвајања вештине говора уз примену дигиталне технологије у комбинованом одељењу: слушање кратких прича и песмица, вежбе понављања, употреба вежби за стимулисање говора код ученика, бирање додатног материјала и прављење презентација, бирање истих тема за све разреде (не пратити редослед уџбеника). Осим њих осам, пар испитаника додаје да је значајно комбиновати „ближе“ разреде, први и други разред, а онда трећи и четврти, због тежине задатака и прописаног градива, јер се неретко дешава да када се комбинују млађи и старији ученици (1. и 3. и 4. или 2. и 4. разред) једна група ученика буде занемарена због мањка времена за остваривање свих активности на часу са свим ученицима. Такође, истичу да је потребно увести интерактивне уџбенике како би ученици могли да прате, односно гледају и слушају приче/дијалоге, видео записе, док наставник остварује директан рад са оном групом ученика са којима, на пример, обрађује неки граматички садржај. Они су даље навели да је битно мотивисати старије ученике да сарађују са млађима, у смислу да им кроз разне активности помажу у савладавању садржаја кроз песму и игру, односно комбиновати наставне теме и садржаје које би могли да на истом часу остварују са свим разредима у комбинованом одељењу. Овакав тип комбинације (енгл. *mixed syllabus*) наводи и методичар Хармер (2001: 307), који

истиче да комбиновани силабус значи да теме и садржаји из уџбеника треба бирати према нивоу знања ученика и да се уџбеник не мора стриктно пратити. Надаље, један испитаник сматра да постоји потреба за једним асистентом-припремником у настави у комбинованим одељењима. И само један испитаник сматра да постоји потреба за стручним усавршавањем наставника за рад у комбинованим одељењима.

4. Закључна разматрања

Циљ овог рада био је да се испита да ли су школе у којима се изводи настава енглеског језика у комбинованим одељењима опремљене дигиталним технологијама, а затим и да се утврди могућност развоја и усвајања вештине говора на енглеском језику уз примену дигиталних технологија у оваквим одељењима. Резултати истраживања показали су да су комбинована одељења прилично добро опремљена дигиталним технологијама, да се вештина говора на енглеском језику, по мишљењу наставника, може у довољној мери развијати и усвајати уз примену дигиталних технологија у овим одељењима и да се као активност којом се највише може подстицати развој вештине говора уз примену дигиталних технологија издваја слушање дијалога и понављање, односно глума, којом се ученик активира и аудитивно и визуелно и физички, односно кинестетички.

Као главни недостатак наставе енглеског језика у овим одељењима истиче се план и програм који је истоветан за све школе и од кога се не би требало много одступати, што значи да наставник треба да прати садржаје уџбеника као основног наставног средства и да допуњава одређеним додатним материјалима. Другим речима, у току једног часа, наставник се у једном комбинованом одељењу са два, три или четири разреда, води садржајима из два, три или четири уџбеника (у зависности од тога да ли је комбиновано одељење формирано од два, три или четири разреда), односно да прати два, три или четири плана и програма током једне школске године за једно (комбиновано) одељење. У вези са тим, наставници су истакли да се јавља још један недостатак, а то је недовољно времена да би се спровеле све активности на часу у комбинованом одељењу са више разреда.

Педагошке импликације које произлазе из резултата овог истраживања односе се на изналажење начина да се наставни планови и програми прилагоде комбинованим одељењима која су на неки начин занемарена с обзиром на то да се поменути наставни планови праве на основу само једног разреда. У пракси се спајају ученици парних, односно непарних разреда. То значи да се ученици првог разреда, који не знају да читају и пишу, комбинују са ученицима другог, трећег или четвртог разреда у којима су ученици већ у одређеној мери развили вештине писања, читања, слушања и говора. Из тих разлога, постоји велика могућност да у тим одељењима може доћи до отежаног развоја одређених вештина на енглеском језику, а посебно вештине говора, због преобимног садржаја који се мора изложити до краја школске године са свим ученицима у одељењу.

Како истиче Маринковић (2008: 25) „прелаз од заједничке активности ка индивидуалној је процес у коме дете постаје свесно функционалне важности понашања која развија под вођством одрасле особе“. Иако је наставник тај који има

најважнију улогу у остваривању свих активности у комбинованом одељењу, као главни организатор наставе и као неко ко познаје способности и могућности ученика којима предаје, без пажљиво планираног часа и могућности флексибилнијег рада, а и са недостатком дигиталне опреме, биће заиста теже остварити све исходе и успешно усвајање енглеског језика, а посебно вештине говора.

Цитирана литература

- AHMADI 2018: AHMADI, Mohammed R. "The use of Technology in English language learning: A literature review". *International Journal of Research in English Education*, 3/2 (2018): 115–125. DOI: 10.29252/ijree.3.2.115
- DERANDŽIK 2018: DARANCIK, Yasemin. "Students' Views on Language Skills in Foreign Language Teaching". *International Education Studies*, 11/7 (2018): 166–178.
- ELIS 1985: ELLIS, Rod. *Understanding Second Language Acquisition*. Oxford: Oxford University Press, 1985.
- FITRIA 2013: FITRIA, Susi. "Speaking activities in young learners classroom: The implementation of project-based learning approach". *E-journal on English Education*, 1/2 (2013): 90–102.
- HARMER 2001: HARMER, Jeremy. *The Practice of English language teaching* (3rd ed.) Longman, 2001.
- LESTRIJANA I VIDODO 2018: LESTARIYANA, Reni P. D., Handoyo, P. WIDODO. "Engaging young learners of English with digital stories: Learning to mean". *Indonesian Journal of Applied Linguistics*, 8/2 (2018): 489–495.
- LEONG I AHMADI 2017: LEONG, Lai Mei, Seyedeh M., AHMADI. "An Analysis of Factors Influencing Learners' English Speaking Skill". *International Journal of Research in English Education*, 2/1 (2017): 34-41. <https://sid.ir/paper/349619/en>
- MARINKOVIĆ 2008: MARINKOVIĆ, Snežana. „Aktivnost učenika u kombinovanom odeljenju“. *Nastava i vaspitanje*, knj. 57, sv. 1, (2008): 16–29. [orig.] Маринковић, Снежана. „Активност ученика у комбинованом одељењу“. *Настава и васпитање*, књ. 57, св. 1, (2008) : 16–29.
- MATIĆ 2015: MATIĆ, Marijana. "Teaching speaking skills in EFL in lower elementary grades in state schools in Serbia". *Nasleđe*, knj. 12, sv. 32 (2015): 107–114.
- MARIJENTI, GANI i dr. 2021: MARYANTI, Maryanti, Sofyan A. GANI, MARHABAN, Saiful. (2021). "The strategies applied by teachers teaching speaking". *English Education Journal*, 12/3, 381–398. DOI: 10.24815/eej.v12i3.19080
- MUDRA 2020: MUDRA, Heri. "Digital literacy among young learners: How do EFL teachers and learners view its benefits and barriers?" *The Journal of Teaching English with Technology (TEwT)*, 3 (2020): 3–24.
- PIJAŽE 1959: PIAGET, Jean. *The Language and Thought of the Child*. Routledge & Paul, 1959.
- RADEVIĆ 2008: RADEVIĆ, Slavica. „Fleksibilnija primena nastavnog plana i programa u kombinovanom odeljenju“, *Norma*, knj. 13, br. 1-2 (2008): 147–156.
- RAJČEVIĆ 2014: RAJČEVIĆ, Petar. „Specifičnosti nastavnog rada učitelja u kombinovanom odeljenju“. *Zbornik radova Učiteljskog fakulteta Prizren-Leposavić*, sv. 8, (2014): 41-55. DOI: 10.5937/zrufpl1408041R

- SMAJLA 2022: SMAJLA, Tilen. „Upotreba digitalnih tehnologija u nastavi stranih jezika u Republici Sloveniji: stavovi mlađih učenika“. *Odgojno-obrazovne teme*, 5/1, (2022): 107–129.
- SUBAN 2021: SUBAN, THEODORUS S. (2021). “Teaching speaking activities to promote speaking skills in EFL classrooms“. *Journal of Language and Language Teaching*, 1 (2021): 41–50.
- ŠPIJUNOVIĆ 1998: ŠPIJUNOVIĆ, Krstivoje. „Nastavni planovi i programi za kombinovana odeljenja u školama Srbije“. *Zbornik radova Učiteljskog fakulteta u Užicu*. sv.1 (1998): str. 315–326. [orig.] Шпијуновић, Крстивоје. „Наставни планови и програми за комбинована одељења у школама Србије“. Зборник радова Учитељског факултета у Ужицу, св. 1 (1998): стр. 315–326.
- VILOTIJEVIĆ 2000: VILOTIJEVIĆ, Mladen. *Didaktika-organizacija nastave*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, 2000.
- VIGOTSKI 1986: VYGOTSY, Lev. *Thought and Language*. The MIT Press, 1986.
- VULONDARI, RATMINIGZI i dr. 2020: WULANDARI, Ni. L. P. T., , Ni. M. RATMINIGSIH, RAMENDRA, Dewa P. “Strategies Implemented in Teaching English for Young Learners in Primary School“. *Jornal of Education Research and Evaluation Universitas Pendi-dikan Ganesha*, 3 (2020): 227–234. DOI: 10.23887/jere.v4i3.26228
- ZAKON O UDŽBENICIMA 2018: Zakon o udžbenicima. Beograd: Službeni glasnik RS, broj 27, 2018. <<https://www.pravno-informacioni-sistem.rs/SlGlasnikPortal/eli/rep/sgrs/skupstina/zakon/2018/27/2/reg>> 25.1. 2023, [orig.] Закон о удџбеницима. Службени гласник РС, број 27, 2018 <<https://www.pravno-informacioni-sistem.rs/SlGlasnikPortal/eli/rep/sgrs/skupstina/zakon/2018/27/2/reg>> 25.1. 2023.
- ZAKON O OSNOVNOM OBRAZOVANJU I VASPITANJU 2021: Zakon o osnovnom obrazovanju i vaspitanju 129/2021-9. Beograd: Ministarstvo prosvete RS, 2021. <<https://prosveta.gov.rs/prosveta/predskolsko-i-osnovno-obrazovanje-2/osnovno-obrazovanje-i-vaspitanje/>> 25.1.2023. [orig.] Закон о основном образовању и васпитању 129/2021-9. Београд: Министарство просвете РС, 2021. <<https://prosveta.gov.rs/prosveta/predskolsko-i-osnovno-obrazovanje-2/osnovno-obrazovanje-i-vaspitanje/>> 25.1. 2023.

Nataša S. Filipović

DEVELOPING ENGLISH-SPEAKING SKILLS IN LOWER MULTI-GRADE CLASSES USING DIGITAL TECHNOLOGY IN ELEMENTARY SCHOOLS

Summary

Since it is considered that teaching and learning in multi-grade classes is more demanding form of teaching than teaching and learning in single-grade classes, the aim of this study is to examine whether elementary schools that formed multi-grade classes are supplied with digital equipment, as well as to determine to what level the speaking skills could be developed by the use of digital technology. For this purpose, we conducted research using an online questionnaire. The respondents were teachers who teach English to multi-grade classes, 51 of them. The results showed that multi-grade classes were well provided with digital equipment, as well as that the development and acquisition of English-speaking skills could be appropriately achieved using digital technology in these classes. The activities which were identified as the most effective in improving English-speaking skills through the use of digital technology were listening to dialogues and repetition or role-play. The main disadvantage identified was the limitation due to the

uniformity of the curriculum that is identical in single-grade classes and multi-grade classes. In addition, the lack of time to implement all the required activities in the classroom was highlighted as another disadvantage.

Keywords: ELT, multi-grade classes, lower grades of elementary school, the use of digital technology, developing speaking skills